

1848 în Țările Române

– *Studii* –

Prof. univ. dr. **Nicolae Isar**

1848 în Țările Române
– *Studii* –

Editura Universitară

București, 2013

Prefață

Revoluția de la 1848 în Țările Române, ca parte a revoluției europene, de-a-lungul timpului, a suscitat interesul insistent al istoricilor și oamenilor de cultură români, în general, a avut un real impact asupra spiritului public românesc.

Preocupați și noi, de multe decenii, de acest eveniment de excepție în istoria românilor, în volumul de față ne-am propus să strângem la un loc studiile noastre împrăștiate în diferite publicații științifice, ulterior multe dintre ele editate în unele dintre cărțile noastre, sinteze sau antologii, cu tematici mai ample, apărute în ultima vreme. În acest fel, încercăm să punem la dispoziția cititorului interesat un volum unitar, sub titulatura Revoluției, menit, poate, să surescite apetitul lecturii.

Într-o primă secțiune, am reprodus în acest volum o sinteză asupra Revoluției de la 1848 în Țările Române – o sinteză care a constituit obiectul preocupărilor noastre de-a-lungul timpului. Am încercat să subliniem aici caracterul specific al desfășurării evenimentelor revoluționare în diferitele provincii românești, în raport cu situația lor geo-politică specifică. Totodată nu am pierdut din vedere identitatea de idealuri și speranțe dintre revoluționarii români de o parte și alta a Carpaților „mesajul pan-românesc” relevant de aceste evenimente.

Sinteza, de fapt, este o reeditare parțială a volumului publicat de noi în anul 2008 în Editura Universitară, sub titlul *Revoluția dela 1848 în Țările Române. Cu un studiu privind personalitatea lui N. Bălcescu în viziunea lui N. Iorga*, volum însoțit de texte și cu o prefață semnată de Acad. Dan Berindei. Volumul a apărut într-un tiraj foarte redus, repede epuizat, reeditarea lui într-o formă prescurtată, impunându-se de la sine.

Într-o a doua secțiune a volumului de față, am reprodus aici o serie de comunicări susținute de noi la diferite manifestări științifice, ele vizând aspecte importante ale Revoluției: specificul Revoluției din Țara Românească, opiniile lui N.Iorga despre Revoluție, rolul tradiției creștine în desfășurarea acesteia, în sfârșit, despre activitatea revoluționarilor români în emigrație.

Sunt acestea comunicări științifice, puse sub semnul unor încercări de sinteză, pe care le regăsim într-o altă lucrare a noastră, apărută foarte recent, în 2012, în aceeași Editură Universitară, sub titlul *Emancipare și modernizare la Români (1848-1918)*; or ni s-a părut obligatoriu, ca ele, deși editate recent, să-și regăsească locul într-un volum precum cel de față, care își propune, sub raport tematic, să confere o imagine de ansamblu asupra contribuțiilor noastre la cunoașterea și înțelegerea evenimentelor de la 1848 pe teritoriul Țărilor Române.

Într-o a treia secțiune a volumului, plasată sub titlul „Figuri dela 1848”, reedităm aici studii privind activitatea și personalitatea unor lideri de seamă de la 1848, precum N.Bălcescu și I.Heliade Rădulescu, dar și a unor revoluționari mai puțin cunoscuți, precum Scarlat Vârnav, pictorul Barbu Iscovescu, ofițerul Al.Christofi.

Tot aici ne referim la semnificația întâlnirilor dintre domnitorii Gheorghe Bibescu și Mihail Sturdza, din ajunul declanșării Revoluției din Țara Românească, într-un studiu care deschide această secțiune, voind a plasa pe cei doi domnitori, dacă nu în categoria liderilor, în seria „figurilor” de la 1848.

Referindu-ne la unele studii din această secțiune, trebuie să precizăm că ele au fost editate în volumul nostru, *Din istoria generației dela 1848. Revoluție-exil-destin istoric*, apărut în 2006 în Editura Universitară din București, cu o prefață de acad. Dan Berindei. De asemenea, un studiu din această secțiune, privitor la activitatea căpitanului revoluționar Al.Christofi în exil și relațiile lui cu ceilalți exilați, a fost publicat recent ca introducere la altă lucrare a

noastră, *Memoria exilului pașoptist. Alexandru Christofi în corespondență cu Christian Tell (1852-1856)*, apărută în 2010, în aceeași editură, cu o prefață semnată de același ilustru exeget, Acad. Dan Berindei.

În sfârșit, ultima secțiune a volumului, pusă sub titlul „Epoca pașoptistă în mărturii franceze”, încorporează studiile publicate inițial în diferite periodice istorice, iar ulterior, completate și prelucrate, intrând în structura volumului nostru, *Mărturii și preocupări franceze privitoare la români. Secolele XVIII-XIX*, apărut în anul 2004 în Editura Universității din București.

Este vorba de contribuții științifice relevând rolul important al publiciștilor francezi în sprijinul cauzei române, în Revoluția de la 1848 din Țările Române, precum și, în general, în epoca de la 1848, având drept corolar acest important eveniment. Regăsim aici, în această secțiune a volumului, date interesante privind activitatea și personalitatea unor publiciști de seamă, cum au fost F. Colson, Saint-Marc Girardin, A. Ubicini, dar și privitoare la un personaj necunoscut, precum căpitanul-diplomat Sabatier.

După această prezentare a structurii volumului, să precizăm că nu am inclus aici și alte studii ale noastre, mai puțin semnificative și care, oricum, din motive de economie de spațiu, nu puteau să-și găsească locul aici. (Vezi de pildă, *Poziția lui Eufrosin Poteca privind problema agrară în epoca de la 1848*, în „Analele Universității București”, Istorie, 1974, nr. 1; *Problemele școlii și dascălii dela „Sf. Sava” în revoluția dela 1848*, în vol. *Omagiu istoricului Constantin Bușe*, Focșani, 2004; *Două publicații din timpul Revoluției de la 1848*, în „Revista de istorie”, 1985, nr. 2; *Observațiile economistului N. Rosetti-Roznovanu privind problema agrară și cauzele mișcării revoluționare de la 1848 din Moldova*, în „Revista arhivelor”, supliment, 1973; *J.A. Vaillant și profesorii francezi din cadrul Colegiului „Sf. Sava” (1829-1848)*, în „Analele Universității București”, Istorie, 1972, nr. 2; *L’„Itineraire” de*

Cochelet – un ancien écrit français, peu connu, sur les Roumains, în „Revue des études sud-est européennes”, 1987, nr. 2; *Jules Brun et ses préoccupations concernant l’histoire moderne des Roumains*, în “Revue roumaine d’histoire”, 1986, nr. 4; A. Ubicini și cauza Unirii Principatelor, în „Revista de istorie”, 1987, nr. 1; A. Ubicini - A.D. Xenopol, *Un dialog istoric-literar pe marginea „Memoriilor” lui Heliade asupra revoluției de la 1848*, în „Manuscriptum”, 1990, nr. 1-2; *Saint-Marc Girardin și concepția sa privind unitatea europeană la jumătatea secolului al XIX-lea*, în „Timpul istoriei”, II, 1998 și altele).

În concluzie, fiind vorba de un volum care, prin titlul său, *1848 în Țările Române*, indică o tematică specială referitoare la acest eveniment de excepție din istoria românilor, sperăm ca el să răspundă interesului specialiștilor, precum și cititorilor de rând, doritori să cunoască momentele de seamă ale istoriei noastre naționale.

Autorul

I. REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

1. Contextul internațional și situația specifică a Țărilor Române la 1848

Revoluția de la 1848 din Țările Române se înscrie în seria evenimentelor revoluționare de la jumătatea secolului al XIX-lea care au marcat o etapă importantă în lupta popoarelor europene pentru libertate socială și națională. Ridicate împotriva stăpânirilor sau dominațiilor străine ale unor Mari Puteri cu regimuri absolutiste, totodată, pentru câștigarea de drepturi și libertăți democratice, numeroase popoare europene au înscris cu aceste evenimente pagini de aur în istoria lor.

La această dată, Țările Române se aflau în situații politice diferite.

Țara Românească și Moldova se aflau sub suzeranitatea Porții și sub protectoratul Rusiei, având situații aproape identice în raport cu aceste Mari Puteri; ele dispuneau de autonomie politică administrativă, nefiind încorporate efectiv nici în trecut în Imperiul otoman, dar această autonomie, tot mai largă în raporturile cu puterea suzerană, risca să fie compromisă pe deplin de protectoratul Rusiei, care devenise, în deceniile premergătoare revoluției, pericolul cel mai grav pentru existența politică a Principatelor.

În aceste provincii, în deceniile premergătoare revoluției de la 1848, cadrul general al evoluției social-economice, politice și culturale făcuse să se afirme, cu toată evidența, atât spiritul național, cât și cel liberal, iar pe fondul acestora, spiritul revoluționar. La baza organizării instituțiilor se aflau aici Regulamentele Organice, elaborate în anii 1830-1831, în răstimpul administrației ruse patronată de Pavel Kiseleff.

În general, ele marcau un progres în evoluția Principatelor dunărene, subscriind o serie de principii benefice dezvoltării acestora:

separarea puterilor în stat, organizarea identică a instituțiilor într-o țară și alta etc. Însă, din păcate, totodată, pe de o parte, ele stipulau și o serie de prevederi care asigurau amestecul Rusiei în viața internă a Principatelor; pe de alta, asigurau marii boierimi privilegii anacronice în raport cu spiritul timpului: monopolul cvasi-total în viața de stat, scutirea de dări, discriminări flagrante în raporturile cu țărănimea ș.a. Cu asemenea prevederi, ca cele din urmă, aceste acte cu caracter constituțional, menite să pună ordine în viața de stat, dorite de-a-lungul deceniilor de clasa politică, curând, după intrarea lor în funcțiune, se dovedesc anacronice, generația tinerilor revoluționari de la 1848, condamnându-le ca expresie a intereselor Rusiei, precum și ale unei pături a marii boierimi, incapabilă să se adapteze la spiritul vremii.

În aceste condiții, nu este de mirare că ideea unității naționale, ca soluție de înlăturare a pericolului protectoratului rus, se afirmă tot mai intens, cum se știe, în anii 1837-1838, concretizându-se într-un cunoscut proiect politic de unire a Țărilor Române, elaborat de marele boier patriot Ioan Cămpineanu, cu ajutorul adeptilor săi¹.

Cum arăta mișcarea condusă de I. Cămpineanu, dar și aceea din 1840, condusă de Mitică Filipescu, cum arătau, de fapt, toate societățile conspirative organizate până la 1848, ideea unității naționale vizând idealul eliberării naționale se îmbina, în mod inevitabil, cu aspirațiile de restructurări sociale, în interesul păturilor sociale dezmoștenite, de libertăți și drepturi democratice, toate acestea resimțite profund și promovate de intelectuali și tânăra boierime liberală.

În acest fel, în Principatele Române, până la 1848, spiritul revoluționar vizând aceste aspirații era orientat cu precădere împotriva protectoratului rus, împotriva regimului regulamentar, ca expresie a acestuia. Generația liderilor de la 1848, în bună măsură, își va înscrie acțiunile pe linia acestei tradiții, conturată în deceniile anterioare.

Spre deosebire de situația din Principatele dunărene, aflate sub suzeranitatea Turciei și sub protectoratul Rusiei, care își păstrau, și în aceste condiții dificile, o anumită autonomie politico-administrativă – e drept, tot mai amenințată –, cu totul alta era situația celorlalte provincii

¹ Despre mișcarea națională și rolul lui I. Cămpineanu, vezi cu deosebire, Cornelia Bodea, *Fașa secretă a mișcării prepașoptiste – Unitatea Națională* –, Edit. Academiei Române, Edit. Nestor, București. 2004.

românești încorporate efectiv în cele două mari imperii din vecinătate, Imperiul habsburgic și Rusia. O situație politică mai apropiată o aveau provinciile românești aflate sub aceeași stăpânire habsburgică: Transilvania, Banatul și Bucovina.

În Transilvania, în deceniile IV-V ale secolului al XIX-lea, mișcarea națională a românilor evoluase în paralel cu mișcarea reformistă a nobilimii maghiare, în raport cu afirmarea tot mai pregnantă a naționalismului acestei nobilimi.

În aceste decenii mișcarea națională românească a căpătat o bază socială mai largă, afirmându-se tot mai evident o burghezie românească, interesată în lupta pentru câștigarea de drepturi politice și înlăturarea asupririi naționale. Ca și în trecut, la conducerea mișcării se află intelectualitatea, un rol important revenind cărturarilor de la Blaj, în frunte cu Simion Bărnuțiu. De asemenea, în organizarea mișcării naționale, un rol important revine, odată cu apariția sa, în 1838, „Gazetei Transilvaniei”, de la Brașov, aflată sub conducerea lui G. Barițiu. Continuă să-și aibă rolul lor important în mișcare cei doi episcopi, ortodox și greco-catolic, Vasile Moga și Ioan Lemeni, obligați de credincioșii lor să se așeze în fruntea unor acțiuni politice (succesiv, în anii 1834, 1837, 1838, ei vor adresa memorii împăratului, cerând în numele clerului ortodox sau greco-catolic, egalitatea de drepturi cu celelalte etnii). Impulsuri noi capătă mișcarea națională românească în urma Dietei nobiliare de la Sibiu din anii 1841-1842, la capătul căreia era adoptată hotărârea privind obligativitatea limbii maghiare. Noi proteste pe calea memoriilor survin în răstimpul Dietei nobiliare de la Cluj, din anii 1846-1847, unul dintre acestea fiind redactate de G. Barițiu. Pe de altă parte, mișcarea țăranilor moți din Munții Apuseni, din 1847, în frunte cu Ecaterina Varga, îndreptată împotriva abuzurilor administrației comitatului, sugera și ea starea de spirit care cuprinsese toate straturile societății românești din Transilvania. Era o stare de spirit care avea să se reverse un an mai târziu în cunoscuta revoluție a românilor din Transilvania, în timpul căreia, în mod dramatic, ei vor urma să opteze între absolutismul autorităților habsburgice de ocupație și naționalismul feroce al nobilimii maghiare.

Frământări importante pe linia organizării mișcării naționale se produc, de asemenea, în Banat și în comitatele apusene ale

Transilvaniei; aici, în deceniul al IV-lea, în conducerea mișcării se afirmă cunoscutul cărturar-patriot Eftimie Murgu, cunoscut și pentru legăturile lui cu cărturarii din Țara Românească; stabilit la Lugoj, în anii 1843-1845, el avea să elaboreze numeroase memorii, cerând egalitatea de drepturi pentru românii din Banat și din tot Imperiul habsburgic, ca rezultat autoritățile din comitatul Caraș condamându-l la închisoare, unde va rămâne până la izbucnirea revoluției în primăvara anului 1848.

În Bucovina, o altă provincie aflată sub stăpânire habsburgică, în deceniile IV-V, politica de excludere a românilor din administrație, precum și politica de germanizare rămân la ordinea zilei, și împotriva acestora se îndreaptă numeroase proteste, pe care uneori împăratul era nevoit să le ia în considerație (ca în 1840, când căpitan al circumscripției bucovinene, din cadrul Galiției era numit un român, George Isăcescu).

În ceea ce privește Basarabia, provincia românească încorporată Imperiului rus, în 1812, din deceniile IV-V, ea se află într-o situație precară, autonomia acordată inițial de autoritățile ruse fiind suspendată. Totuși, în ciuda măsurii privind obligativitatea limbii ruse, în aceste decenii limba română continuă să fie folosită, alături de limbă rusă, politica de rusificare urmând să-și dea pe deplin roadele în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

*

Seria evenimentelor revoluționare a început cu insurecția de la Palermo, din 31 decembrie/12 ianuarie 1848, când regele a fost obligat să dea o constituție. Exemplul menit să aibă un viu ecou în Europa l-a oferit însă, și de data aceasta, poporul francez, odată cu declanșarea revoluției din Paris, în februarie 1848; aici, setea pentru drepturi și libertăți democratice, precum și dorința de înnoiri sociale și instituționale a dus, în câteva zile de luptă pe baricade, la căderea regimului monarhic condus de Ludovic Filip de Orléans și proclamarea Republicii (13/25 februarie 1848).

Flacăra revoluției se propagă rapid în Imperiul habsburgic, sub stăpânirea căruia gemeau numeroase popoare, în statele germane, unde se duce lupta pentru unitate națională, în Polonia, unde se desfășoară lupta împotriva unei triple stăpâniri străine, în cele din urmă flacăra revoluției atingând și Țările Române. Pretutindeni, inclusiv în Țările Române, cum

vom vedea, se afirmă cu tărie cele două curente născute din necesitățile timpului: naționalismul și liberalismul. Sunt curente care se manifestă în grade diferite, de la popor la popor, dând expresie aspirațiilor de libertate națională, dar și de drepturi și libertăți cetățenești, inclusiv de drepturi și libertăți economice.

În succesiunea evenimentelor, după izbucnirea revoluției din Paris, cu implicații directe asupra situației românilor – a celor din Transilvania și Bucovina în primul rând – importantă a fost declanșarea revoluției din Viena, la 1/13 martie 1848, urmată peste câteva zile, la 3/15 martie, de izbucnirea revoluției în Ungaria, la Pesta.

Sub impresia evenimentelor revoluționare europene, începând din luna martie, spiritul revoluționar se manifestă și în Țările Române, în provinciile românești aflate sub stăpânire habsburgică, pe de o parte, în Principatele „libere”, aflate sub suzeranitatea Porții, pe de alta. Evident, evenimentele revoluționare care se vor declanșa succesiv în Țările Române, începând cu mișcarea din Moldova, de la sfârșitul lunii martie 1848, au profunde cauze interne, revoluția europeană, cum aprecia N.Bălcescu, fiind numai „ocazia, iar nu cauza revoluției române”².

Este semnificativ faptul că, mânați de dorința schimbărilor din propria lor patrie, tinerii români, moldoveni și munteni, aflați la Paris la începutul anului 1848, au aderat la spiritul revoluției franceze, participând la lupta pe baricadele Parisului, așa cum relatea N.Bălcescu, într-o cunoscută scrisoare cu data de 24 februarie, st.v., adresată din Paris, la Iași, amicului său, V. Alecsandri. „Minunata Revoluție ce te căiesc amarnic că nu ai văzut-o cu ochii, va schimba fața lumii”³, scria el plin de entuziasm. Și tot aici, la scurt timp, așa cum avea să relateze „Gazeta Transilvaniei”, se desfășura o semnificativă manifestație de solidaritate a studenților români cu guvernul provizoriu francez, tinerii români, oferind simbolic, primarului Capitalei franceze „steagul național”, cu cele trei culori, „ca semn al unirii Moldovenilor cu Muntenii, cum prevede și Regulamentul Organic”⁴.

² N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Opere*. II, ediție G. Zane și Elena G. Zane, București, 1982, p. 107.

³ Idem, *Opere*. IV. *Correspondență*, ediție G. Zane, București, 1964, p. 86.

⁴ *Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, București, 1902, p. 141.

În Paris, de fapt, în cercul tinerilor organizați în „Societatea studenților români”, s-a pus la punct și primul proiect de declanșare a unei revoluții comune moldo-muntene, deci, la nivelul provinciilor românești, dintre toate, aflate, sub raportul statutului politic internațional, într-o situație aproape identică, anume, sub suzeranitatea aceleiași puteri – a Turciei – și a aceluiași „protectorat” – al Rusiei. Proiectul se înscria pe linia ideilor preconizate de N.Bălcescu în cuvântarea sa de la 1 ianuarie 1847, privind idealul „unității naționale”, amendate acum, însă, de situația intempensivă care survenise; în stadiul de pregătire în care se aflau – de fapt, la numai un an și câteva luni de la data când Bălcescu făcea apel la pregătire spirituală, considerând că momentul luptei era încă departe –, gândul tinerilor revoluționari și patrioți, aflați la Paris (N.Bălcescu, frații Ion și Dumitru Brătianu, C.Negri, V.Mălinescu ș.a.), nu putea să găsească realizabilă decât o asemenea solidaritate și conlucrare, la nivelul Principatelor dunărene. În raport cu o acțiune care se întrevedea imediată, un proiect vizând solidarizarea și cu românii din celelalte provincii românești – aflate în cu totul alte situații politice – nu putea fi pusă în discuție, nu era posibilă.

La Paris, deci, după izbucnirea revoluției din Viena, la 8/20 martie, N.Bălcescu a convocat o întrunire, la locuința sa, cu frunzașii revoluționari munteni și moldoveni, schițând un program minimal de revendicări și hotărând declanșarea simultană a revoluției în Țara Românească și Moldova, în acest scop stabilindu-se reîntoarcerea imediată în țară⁵. Din păcate, fie și numai în această formă a declanșării simultane a revoluției, în Țara Românească și Moldova, proiectul unei revoluții românești unitare nu s-a putut realiza, deoarece, între timp, liderii moldoveni aflați în țară – și care se găseau într-o deplină majoritate – au declanșat deja mișcarea. Cei câțiva tineri moldoveni întorși de la Paris, între care C.Negri și V.Mălinescu, datorită măsurilor luate de autorități nici măcar nu vor putea intra în țară, mișcarea de la Iași, la această dată, aflându-se în plină desfășurare.

⁵ C. Bodea, *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, București, 1982, p. 348-351 (I. Ghica, *Note scrise sub dictarea lui N. Bălcescu asupra evenimentelor care au precedat revoluția de la 1848*).

Evident, patrioții moldoveni de la Iași procedau la acțiune în raport cu situația specifică din țară, cunoscând-o mai bine decât cei aflați în străinătate; ei considerau că starea de confuzie în care se aflau autoritățile interne – poate, și cele două Mari Puteri, suzerană și protectoare –, sub impresia evenimentelor europene, puteau oferi mișcării o oarecare șansă de reușită. Trebuie subliniat însă că declanșarea separată a revoluției, în Moldova și Țara Românească, precum și în provinciile românești aflate sub stăpânire habsburgică, nu anulează semnificația proiectului de solidaritate moldo-muntean gândit de patrioții români la Paris, ca și semnificația altor proiecte sau idei de solidaritate românească existente la această dată, unele dintre ele vizând chiar unitatea națională deplină. Între altele, se făceau ecoul acestor idei zvonurile care circulau în martie 1848 despre existența unui proiect politic patronat de domnitorul Gh.Bibescu, vizând constituirea unui stat românesc, încorporând nu numai Principatele dunărene, ci și provinciile românești aflate sub stăpânire habsburgică și țaristă⁶. Real sau nu, acest proiect se făcea, în orice caz, ecoul unei anumite stări de spirit.

Evident, între acest plan al năzuințelor intime, vizând idealul unității naționale, dar și dorința unor acțiuni comune pentru realizarea lui, și planul realităților, al posibilității reale de îndeplinire, ca și în trecutul apropiat, distanța era imensă. Cert este că revoluția de la 1848 în Țările Române, în ciuda conștiinței solidarității de interese, existentă la această dată, se va desfășura separat, pe provincii: va izbucni mai întâi în Moldova, în forma unei mișcări revoluționare cu caracter moderat, apoi, în Transilvania, în sfârșit, în Țara Românească. Explicația trebuie căutată – cum am mai subliniat – în situația specifică a diferitelor provincii românești. Țara Românească și Moldova se aflau sub suzeranitatea Porții și protectoratul Rusiei, acesta din urmă fiind obstacolul principal în calea emancipării lor, inclusiv, în calea revoluției; Transilvania, Banatul și Bucovina, în modalități diferite, se aflau sub stăpânirea Imperiului habsburgic, și în lupta lor pentru libertate socială și națională românii din aceste provincii urmau să acționeze în raport de această situație specifică. În ceea ce privește Basarabia, încorporată de Imperiul rus, nici măcar nu putea fi vorba de posibilitatea unei mișcări, cât de moderată.

⁶ *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, vol. I, București, 1977, p. 258.

Ideea declanșării unei revoluții simultane la 1848 în Țările Române depășea realitățile timpului, era de domeniul utopiei, cât timp, în mod practic, era mai ușor de înfăptuit – cum, de altfel, a dovedit desfășurarea evenimentelor – solidarizarea marilor imperii absolutiste împotriva mișcărilor revoluționare. Mai realistă se vedea calea unor lupte revoluționare, cu obiective limitate, în raport de situația specifică a fiecărei provincii istorice, obiective marcând numai o etapă pe calea realizării obiectivelor finale. Astfel, în Moldova, liderii mișcării, adoptând un program moderat, vor viza înlăturarea regimului despot al lui M.Sturdza, sperând în evitarea intervenției armatei ruse; în Țara Românească, liderii revoluției, adoptând un program radical, în spiritul revoluției europene, în același timp, sperau să atragă bunăvoința Turciei – a cărei suzeranitate, formal, o acceptau – împotriva pericolului intervenției puterii protectoare; în Transilvania, Banat și Bucovina situația fiind mult mai complicată, datorită conflictelor interetnice, speranțele românilor vor viza, în primul rând, emanciparea lor politică, în cadrul unui Imperiu habsburgic refăcut pe baze liberale, în final ei elaborând planul edificării unei „Românii austriece”, plasată sub suzeranitatea împăratului.

Pe de altă parte, desfășurarea separată, în linii generale, a revoluției în Țările Române, nu a exclus, în același timp, existența acțiunilor de solidaritate, de colaborare și într-ajutorare între revoluționarii români, de o parte și de alta a Carpaților, pe linia obiectivelor finale, în anumite momente, în raport de evoluția concretă a situațiilor, asemenea acțiuni putând să ia aspectul unor tentative de transformare într-o „revoluție unitară”. Cum vom vedea, se vor înscrie pe această linie numeroase acțiuni: participarea unor frunzași revoluționari moldoveni la Adunarea de la Blaj din mai 1848, solidarizarea revoluționarilor moldoveni cu cauza revoluționarilor munteni în faza triumfului acesteia din urmă, participarea unor revoluționari munteni, după reprimarea revoluției din Țara Românească, la lupta românilor transilvăneni ș.a. Dacă ținem seama de aceste acțiuni, ca și de dezideratele fundamentale comune a existat, dacă se poate spune așa, o „revoluție unitară” în spirite, o „revoluție” subsumată celei reale, așa cum s-a desfășurat ea, în substratul ei, și care, în orice caz, prevestea înfăptuirea, mai devreme sau mai târziu, a statului național

român. Mai trebuie adăugat că, în ciuda unor desfășurări separate a evenimentelor revoluționare, există, așa cum vom vedea, aspirații generale comune, pe linie națională și a libertăților epocii, care se exprimă în diferite programe de la 1848 elaborate într-o provincie sau alta. În ceea ce privește bogata literatură istorică de specialitate se poate spune că sublinierea mesajului pan-românesc se regăsește în denumirea de „revoluție română” sub care regăsim tratate în succesiunea lor evenimentele desfășurate de o parte și de alta a Carpaților⁷.

⁷ Din bogata bibliografie care a fost dedicată Revoluției, cităm aici numai câteva titluri: în primul rând, capitolul din tratatul de *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, intitulat *Revoluția română din 1848-1849*, p. 240-327, care prezintă evenimentele în desfășurările lor succesive pe teritoriul Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei (autori D. Berindei, Gh. Platon și Liviu Maior). În aceeași manieră au fost elaborate și alte importante monografii: Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848*, București, 1992; G.D.Iscru, *Revoluția română din 1848-1849*, ediția a II-a, București, 1997.

2. Mișcarea revoluționară din Moldova (martie 1848)

2.1. Despre agitațiile din Principate, din luna martie, sub impresia știrilor privind evenimentele din Europa, ne oferă detalii interesante rapoartele consulilor francezi de la Iași și București, cei care, spre deosebire de alți diplomați străini, privesc cu simpatie aceste frământări. Mai mult decât atât, la Iași, Guérault, încearcă să-l convingă pe domnitorul Mihail Sturdza de necesitatea inițierii de reforme, în întâmpinarea unor doleanțe justificate. Într-un raport din 19 martie, adresat ministrului de externe francez, Lamartine, consulul de la Iași, remarcând starea de spirit din Principate, se referea la posibilitatea ca boierii din Moldova să-l răstoarne pe domn și să proclame – credea el, în mod hazardat – „independența tuturor Țărilor Române”⁸.

Pe de altă parte, în toiul agitațiilor premergătoare declanșării mișcării, la 16 martie, devine publică nota cancelarului rus Nesselrode, adresată consulului general rus din Principate, atrăgând atenția asupra hotărârii cu care Rusia era pregătită să intervină, prompt, împotriva tulburărilor revoluționare. Consulii ruși erau solicitați să dea o mare publicitate acestei circulare „cu scop de a preîntâri spiriturile în contra amăgirilor”, totodată, să intervină pe lângă domni, cerându-le să ia măsuri de supraveghere și reprimare a oricăror „încercări revoluționare”⁹.

În această stare de tensiune este organizată Adunarea populară de la Iași, din 27 martie/8 aprilie 1848 ținută în sala hotelului Petersburg, eveniment care marchează începutul mișcării propriu-zise. Au participat la această adunare peste 1000 de persoane reprezentând toate categoriile sociale; lucrările ei au fost conduse de Gr.Cuza, cunoscut pentru vederile sale liberale, luând cuvântul cu acest prilej și alți lideri ai mișcării – Lascăr Rosetti, Al.I.Cuza, Vasile Ghica și supusul austriac, Winkler –, cu toții înfierând regimul abuziv al lui M.Sturdza. Discuțiile, care s-au desfășurat, au transformat adunarea într-un adevărat „club revoluționar”, cum apreciau oamenii puterii, și ele s-au încheiat cu

⁸ *Anul 1848*, t. I, p. 174.

⁹ *Ibidem*, p. 168-69.

alegerea unei comisii, în frunte cu poetul V.Alecsandri, mandatată să redacteze un program de revendicări (mai făceau parte din această comisie, C.Rolla, Al.I.Cuza, V.Ghica, frații Moruzzi ș.a.)¹⁰.

Programul, la a cărui elaborare rolul principal l-a avut V.Alecsandri, sub titlul de *Petiție-proclamațiune*, cuprindea 35 de articole și avea un evident caracter moderat¹¹.

Sub raportul statutului politic internațional al Moldovei, departe de intențiile pe care consulul francez de la Iași le atribuia patrioților moldoveni, în art.1, *Petiția* cerea „Sfânta păzire a Regulamentului, în litera lui, fără nicio răstălmăcire.” Voind a da mișcării un caracter de legalitate și evitarea intervenției rusești, patrioții moldoveni înglobau în formularea acestui articol toate acuzațiile de abuzuri aduse lui M.Sturdza, abuzuri puse sub semnul „încălcării” și „răstălmăcirii” actului fundamental.

Sub această acoperire de natură tactică, importante revendicări din *Petiție* vizau înlocuirea regimului opresiv patronat de M.Sturdza cu un regim reprezentativ mai larg, bazat pe importante restructurări în viața de stat. Acuzându-se subordonarea abuzivă a puterii legislative de către domn, precum și falsificarea sistematică, organizată de el, a alegerilor pentru Adunarea Obștească, în vederea reintrării acestei instituții în deplinătatea atribuțiilor sale, *Petiția* reclama desființarea Adunării Obștești în ființă și alegerea unei noi Adunări, în condiții de deplină legalitate („fără nici o înrâurire asupra alegătorilor din partea Ocârmuirii, pentru ca acea Cameră să fie adevărată reprezentație a nației și adevărată închezășluire a fericirii patriei”, art. 32). Articolele cerând dezarmarea arnăuților și înființarea grabnică a unor gărzii cetățenești „prin toate târgurile țării”, vizau în mod direct înlăturarea regimului personal al lui M.Sturdza. Și alte articole se refereau la același domeniu al reorganizării instituțiilor de stat: toate hotărârile domnului în domeniul administrației și justiției să fie discutate și aprobate, în prealabil, de Adunarea Obștească; interdicția pentru deputați de a ocupa slujbe în stat și a primi ranguri pe

¹⁰ Despre evenimentele din Moldova, de văzut, în primul rând, Gh. Platon, *Începuturile revoluției române. Mișcarea revoluționară din Moldova*, în *Istoria Românilor*, tratat, vol. VII, t.I, București, 2003, p. 248-258; Idem, *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Chișinău, 1993.

¹¹ C. Bodea, 1848, I, p. 359-360.

timpul mandatului; responsabilitate ministerială; stabilitatea și responsabilitatea funcționarilor publici; modernizarea justiției prin amendarea Codului penal și de procedură ș.a.

În ordinea importanței, după prevederile vizând reorganizarea puterii de stat, urmează revendicările din *Petiție* vizând drepturile și libertățile cetățenești, și această categorie de revendicări, de asemenea, trimițând la numeroase abuzuri ale regimului domnitorului M.Sturdza. Și anume, se cereau: desființarea cenzurii în privința „tuturor trebilor și a intereselor dinlăuntrul țării”; siguranța personală (arestarea și condamnarea numai în baza legii); eliberarea deținuților pentru pricini politice; dreptul oricărui locuitor de a se plânge Adunării Obștești ș.a.

O serie de articole, interesând cu deosebire și alte categorii sociale decât boierimea liberală, vizau libertatea comerțului și a industriei: desființarea vămii de export pentru cereale, înființarea unei bănci naționale „pe cel mai sigur temei”; înființarea unei bănci de scont, „pentru înlesnirea neguțătorilor în înflorirea comerțului”; îmbunătățirea portului Galați, „ca cel mai mare canal al înfloririi comerțului și agriculturii”; înființarea unui tribunal de comerț la Iași; măsuri împotriva speculei ș.a.

Cu privire la situația țăranimii și raporturile agrare, *Petiția* dovedește o moderație bine calculată, stipulându-se, vag, „grabnica îmbunătățire a stării locuitorilor săteni”, precum și alcătuirea unei noi catagrafii, „spre a scăpa de împilare pe toți nenorociții locuitori”.

În sfârșit, sunt de remarcat și prevederile referitoare la Școală și Biserică; anume, se cerea reforma școlilor „pe o temelie largă și națională, spre răspândirea luminărilor în popor”, iar în privința clerului, „ridicarea lui morală și socială”.

2.2. Odată elaborată, a doua zi după adunare, la 28 martie, în casa unuia dintre fruntașii moldoveni, *Petiția* este semnată de peste 800 de persoane, între alții punându-și semnătura mitropolitul Meletie. Apoi, o delegație de conducători ai mișcării, C.Rolla, V.Ghica, C.Moruzzi, ș.a., în ziua de 29 martie prezintă *Petiția* domnitorului, care, abil, se prefacă amator de tratative. Dintre cererile formulate, domnul a refuzat categoric pe cele privind constituirea unei noi Adunări și înființarea gărzilor cetățenești, ca unele care, implicit, nu puteau să ducă decât la răsturnarea sa. În realitate, în umbra tratativelor, el luase măsuri hotărâte